

Egyházi könyvtár: muzeális gyűjtemény? tudományos könyvtár? szakkönyvtár?¹

Az egyházi könyvtárak sajátos csoportot alkotnak a magyar könyvtári rendszeren, hálózaton belül. Vajon az egyházinak mondott könyvtárak valóban könyvtárak vagy tudományos műhelyek, muzeális gyűjtemények inkább? Tekinthesek-e az egyházi könyvtárak szakkönyvtárnak, vagy az egyéb kategóriához tartoznak? Működtethető-e korszerű könyvtár műemléki környezetben? A cikk ezekre a kérdésekre keres és ad választ.

Tárgyszavak: egyházi könyvtár; tudományos könyvtár, szakkönyvtár; múzeumi gyűjtemény

Előadásom címében – Egyházi könyvtár: muzeális gyűjtemény? tudományos könyvtár? szakkönyvtár? – három kérdőjel szerepel, nem véletlenül.

Miért is van ez?

Az egyházi könyvtár egy sajátos kategória. Van, akik a szakkönyvtárak csoportjához sorolják, vannak, akik egyéb könyvtárak közé. Ha szakkönyvtárnak gondolják, akkor is az egyéb szakkönyvtárak közé teszik; a múzeumok, levéltárak, bíróságok és hivatalok könyvtárai mellett említik. Amikor egy egyházi-felekezeti könyvtár statisztika adatszolgáltatást végez, általában két helyre sorolja, egyrészt szakkönyvtárnak definiálja, másrészt egyébnek tartja magát, és megjelöli az „egyházi” jelzővel.

De mit is takar ez az elnevezés, hogy egyházi könyvtár?

Egyházi könyvtárnak mondjuk azt a gyűjteményt, melynek fenntartója valamely egyház vagy felekezet. Történetiségében az egyházi könyvtár a legrégibbi könyvtártípus, hiszen könyvtára általában egy egyházi vagy világi könyvszerető könyvgyűjtőnek, tudósnak vagy egy egyházi közösségnek például szerzetesrendnek volt. Ezek a könyvtárak magánkönyvtárak voltak. A könyvgyűjtemények tematikus szempontból az alapító-könyvgyűjtő ízlését, érdeklődését tükrözik. A gyűjtőkör és szerzeményezés általában több tudományterületet érintett, mely alapján az adott tudományterületen szakkönyvtárnak is mondhatnánk ezeket a magánkönyvtárakat.

Bár a magánkönyvtár inkább könyvgyűjtemény, információtár, információgyűjtemény, „a” könyvtárnak mint intézménynek egyik legfontosabb – ha nem a legfontosabb – ismérve, hogy információt szolgáltat. Ennek a feladatnak úgy tud eleget tenni, ha nyitott a könyvtárhasználók felé, akik felkeresik, vagyis nyilvános. A nyitottság, nyilvánosság mértéke a különböző könyvtártípusoknál más és más, a gyűjteménytől, a kínált és elvárt szolgáltatásoktól és a könyvtárhasználóktól függően. Emellett még a teljes nyilvánosságot vállaló könyvtárnak is joga (állomány-, intézmény-, gyűjteményvédelmi szempontból kötelessége is), hogy szabályokat hozzon a könyvtárhasználattal kapcsolatban.

Az inkább magángyűjtemény egyházi könyvtárak az évszázadok során is megőrizték magánkönyvtár jellegüket, de voltak olyanok, melyek később közkönyvtárrá váltak, legalábbis nyitottá egy szélesebb olvasóközönség számára.¹

A magyar történelem zivataros századaiban (tatár, török, II. József szekularizációja, Trianon, II. világháború és az azt követő politikai berendezkedés) az egyházi-felekezeti gyűjtemények akár többször megsemmisültek, megtizedelődtek, átalakultak. Mivel az emberi emlékezet természete, hogy az időben legközelebbi eseményekre emlékszik élesebben, a magyarországi egyházi könyvtárak sorát számba véve 20. századi történetükre szoktunk utalni, különösen is az 1945 és 1990 közötti

¹ A KSH Könyvtár és az MKE által 2016. március 29-én rendezett „Szakkönyvtári seregszemle 2016” című konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

évtizedekre. Ebben a szomorú időszakban, melynek fontosabb állomásai: 1945, a második világháború befejeződése, 1948, a fordulat éve, 1950, a szerzetesrendek feloszlata, szinte egyetlen magyarországi egyházi-felekezeti könyvtár állománya sem maradt sértetlen, több könyvtár könyvraktárrá, többé-kevésbé alvó könyvtárrá vált, és a *szélesebb* közönség előtt mindegyik *bezárta kapuit*.²

Az 1950-es évektől kezdve könyvtárra emlékeztető módon csak a gyűjteményük nagyságát, történetiségét tekintve a legnagyobb egyházi-felekezeti könyvtárak működtek (pl. Esztergom, Kalocsa, Pannonhalma, Debrecen, Sáropatak, Pápa, Evangélikus Országos Könyvtár, Országos Rabbiképző Könyvtára), de korántsem olyan feltételek között, mint az országos nagy gyűjtemények, kisebb-nagyobb szakkönyvtárak, felsőoktatási vagy a nagyobb közművelődési könyvtárak. A magyar könyvtári hálózat gerincét alkotó megyei könyvtárak pedig 1950 körül jöttek létre.

A könyvtárak működését meghatározó törvényi háttérről azt mondhatjuk, hogy 1945 után négy olyan nagyobb jogszabály született, mely átfogóan szabályozta a könyvtári területet: 1952-ben, 1956-ban, 1976-ban és 1997-ben.³ Ezek a jogszabályok az egyházi-felekezeti könyvtárak csoportjával *általában*, és a fentebb említett, könyvtárra emlékeztető módon működő egyházi-felekezeti könyvtárakkal, *konkrétan* kevésbé foglalkoztak.

A négy jogszabály közül az 1976-os törvényerejű rendeletet emeljük ki, egyrészt azért mert ez volt érvényes és hatályos egészen az 1997-es kulturális törvény megalkotásáig, másrészt, mert valamilyen történeti választ ad az előadásunk címében feltett kérdésekre.

Az 1976-os törvény a könyvtárak státuszáról: közkönyvtár, tudományos könyvtár stb. a nyilvánossággal kapcsolatban szól, és *nyilvános, korlátozottan nyilvános, és tudományos* státuszról beszél.

A törvény értelmében nyilvános könyvtárként csak közkönyvtár működhetett, minden más könyvtár csak korlátozottan nyilvános lehetett. Az egyházi könyvtárak tudományos célú hasznosítását az ágazati miniszter kísérte figyelemmel és a fenntartóval egyetértésben „előmozdíthatta azok tudományos célú hasznosítását”. A törvény előírása szerint az egyházi könyvtárak tudományos könyvtárrá minősíthetők, ahogy az egyéb jogi személyek (pl. egyesületek) által fenntartott könyvtárak is.⁴ A törvény végrehajtásáról szóló rendelet szerint a tudo-

mányos könyvtárrá minősítésről a kulturális miniszter határozott az *Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH)* elnökével egyetértésben.⁵ A kérelmezéseknek – a kulturális miniszter vagy az ÁEH felé – eddig nem találtuk írásban nyomát az egyes könyvtárak esetében. Valószínűnek tartjuk, hogy azért, mert az egyházaknak és egyházi intézményeknek – ismert okokból – könyvtárak státusza és megnevezése volt a legkisebb gondja... még 1976-ban is.

A kérelmezések ugyan nem történtek meg, ám a törvénynek egyszerre volt „megengedő és bátorító attitűdje” az egyházi könyvtárakkal kapcsolatban. A rendelet csak a közkönyvtárakra terjed ki, más könyvtártípusokra – például egyházi könyvtárakra – csak annyiban kellett alkalmazni, ha erről külön rendelkezik.⁶ Például a muzeális állománnyal rendelkező könyvtáraknak védett állományukkal kapcsolatban bejelentési kötelezettségük volt, márpedig muzeális állománnyal a nagy országos könyvtárakon kívül az egyházi könyvtárak rendelkeztek. A muzeális állomány védelméhez és feldolgozásához az OSZK segítséget nyújtott, ez az együttműködés könyvtári hálózatokon és együttműködési körökön belül is megvalósulhatott.⁷

A fentebb említett kb. 10 nagyobb könyvtár az 1976-os törvény alapján magát *korlátozottan nyilvános tudományos könyvtárként* nevezte meg, és e törvény erejénél fogva – minden szereplő (állam, könyvtáros szakma, tudományos élet, kutatók és könyvtárak) számára hasznosan: részt vettek bizonyos országos programokban (központi nyilván tartás, védetté nyilvánítás, CIH, RMNY).

A *korlátozottan nyilvános* tudományos egyházi könyvtár megnevezést szomorúan igazolta az a tény, hogy az adott politikai rendszer nem ismerte el, hogy az ezekben a könyvtárakban felhalmozott szellemi kincs a nemzeti kulturális örökség része. Ezeket az értékeket igazában csak egy-két könyvés művelődéstörténettel foglalkozó szakember értékelte kellőképpen. Bizonyos elszántság, bátorság, okosság (ravaszság) kellett ahhoz, hogy valaki olyan témát válasszon tudományos pályáján, mely témában ezekben a könyvtárakban kellett kutatnia. Ám kevesen voltak ilyenek, mert „tudományos karrierépítés” szempontjából szinte öngyilkosság volt „egyházi-vallási” témát választani.

Az 1976-os könyvtári törvény után az 1997-es kulturális törvény volt a következő jogszabály, mely átfogóan rendelkezett a könyvtárakról.

Ez a törvény alapvető változásokat hozott minden hazai könyvtár, így az egyházi könyvtárak számára is. Az egyházi könyvtárak szempontjából mindekelőtt a törvény szemlélete volt más, mint az eddigiek. Elsőként az, ahogy a minden magyarországi könyvtárra kiterjedt, az egyháziakra is. A jogszabályban van olyan paragrafus, amely kifejezetten az egyházi könyvtárakról rendelkezik,⁸ de több olyan is, amely értelmezésekor és érvényesítésekor mindenképpen figyelembe kell venni az egyházi könyvtárakat is.

Az 1997-es törvény egyik legfontosabb jellemzője summásan az, hogy a korábbi tipizálás helyett nyilvános és nem nyilvános könyvtárakról beszél, a *nyilvánosság* hangsúlyozásával a korábbi felosztás háttérbe szorult.

Az 1976-os törvény „tevékenysége alapján” a következő könyvtártípusokról beszélt: nemzeti könyvtár, közművelődési könyvtár, szakkönyvtár, felsőoktatási könyvtár, iskolai könyvtár, az 1997-es törvény nyilvános és nem nyilvános könyvtárról. Míg az 1976-os törvény azt mondta, hogy csak a közművelődési könyvtárak lehetnek nyilvánosak, az 1997-es törvény azt, hogy a közművelődési könyvtárak automatikusan nyilvános könyvtáraknak számítanak, ám más könyvtártípusok is kérhetik a nyilvános státuszt, így az egyházi könyvtárak is. Míg az egyházi könyvtárak korábbi nyilvános, ill. korlátozottan nyilvános önmeghatározásának jogi háttérét úgy kellett az 1976-os törvényből kihámozni, az 1997-es törvény pontosan meghatározta a nyilvános könyvtári ellátással kapcsolatos általános jogszabályokat.⁹

Az egyházi könyvtárak, mint könyvtárcsoport a 20. század második felétől kimaradt, kizáródott az élő könyvtári rendszerből. A lemaradások miatt e könyvtárak számára nem egy esetben komoly feladatot jelentett a nyilvánosság alapkövetelményeinek biztosítása és fenntartása. Ám a *nyilvános státusz* lehetősége – 1999 után – sokat segített az egyházi könyvtáraknak, hogy hátrányos helyzetükön változtathassanak. Az egyházi könyvtárak számára a *nyilvánosság vállalása* azt jelentette, hogy ha a könyvtár megfelelt a követelményeknek és kérte felvételét e jegyzékbe, bekerülhetett az élő könyvtári rendszerbe. Bár az 1997-es törvény minden könyvtár számára biztosította az alapfeladatai ellátására szükséges támogatást, a nyilvános könyvtári státusz egyéb más előnyöket, támogatásokat is jelentett (pl. pályázatok) az egyházi könyvtárak számára.

A nyilvános státusz azonban együtt járt bizonyos „közszolgálatissággal” is, mely az egyházi könyvtárraktól történetiségüket tekintve idegen. Az egyházi könyvtárak fejlődésében és fejlesztésében a települési könyvtár lett a minta. Visszatekintve az elmúlt két évtizedre azt mondhatjuk, hogy ennek a szemléletnek előnye és hátránya is érezhető – mind a mai napig. Előny, hogy mivel több települési könyvtár van, mint más egyéb könyvtártípus, a települési könyvtár működtetése és működése „olajozottabb”, mint más könyvtárcsoporté. Hátránya, hogy az egyházi könyvtárak állománya, könyvtárhasználói köre inkább a szakkönyvtárra hasonlít, mint a „közkönyvtárra”, de települési könyvtárként kényszerül szolgáltatni azt. Ahhoz, hogy az egyházi könyvtárak újra életre keljenek, hogy „visszaverekedjék” magukat az országos könyvtári hálózatba, hogy plusz források nyíljanak meg számunkra, az elmúlt negyedszázadban magukra kellett húzniuk (kényszeríteniük?) bizonyos „közszolgálatisságot”, azt kellett bizonyítaniuk, hogy műemléki és szakkönyvtári jellegük ellenére *közművelődési feladatokat* is ellátó könyvtárak.

Egy-egy egyházi könyvtár esetében, mind a mai napig lényeges kérdés, hogy az adott intézmény *múzeum-e vagy könyvtár?* Az egyházi könyvtárak jelentős része – nem csak a muzeális teremkönyvtárral bírók – inkább múzeumnak, legalábbis ritkán használt könyvgyűjteménynek, könyv vagy egyéb típusú dokumentumokat őrző archívumnak tűnik, mint könyvtárnak. Miért van ez így?

Ezek a könyvtárak erősen körülhatárolt gyűjtőkörrel bírnak, alig, vagy egyáltalán nem gyarapítják állományukat. A gyűjtemény zöme régi könyv, a teremkönyvtár múzeum jellegű, a könyvtárhasználók száma alacsony, az „olvasótermi férőhelyek” száma legfeljebb egy-kettő, és nem ritka, hogy egyetlen főállású könyvtáros és néhány segítő végzi a könyvtárosi munkát. Az intézményt mégis *bátran nevezhetjük könyvtárnak és nem múzeumnak*, mert ha kisebb számadatokkal, mutatókkal is, de megfelel annak az intézménynek, melyet könyvtárnak nevezünk.

Ha az egyéb könyvtártípusok között keresünk hasonlókat, akkor az egyházi könyvtárak leginkább a *szakkönyvtárakra emlékeztetnek* bennünket, esetleg bizonyos állományrészei a megyei könyvtárak helyismereti gyűjteményére.

A nagyobb nyilvános egyházi könyvtárak ma is ebben a sajátos kettősségben működnek. *Egyrészt* műemlékkönyvtárak, több könyvtár muzeális könyv-

tárteremmel bír, az állomány zöme „régí könyv” és speciális gyűjtemény, mely körültekintő elhelyezést (tűz – és vagyonvédelem, megfelelő fizikai állapot biztosítása), sajátos gondozást (egyedi és általános restaurálása, preventív védelme) és korszerű, számítógépes feldolgozást, feltárást, ehhez speciális kézikönyveket, adatbázisok elérhetőségét és mindenekelőtt speciális szakértelmet (megfelelő képzettségű szakember alkalmazása) kíván. Másrészt e könyvtárak lehetőségeik szerint folyamatosan gyarapítják állományukat külföldi és magyar teológiai szakirodalommal, s az évszázadok során kialakult gyűjtőkörüknek megfelelően egyéb témájú könyvekkel is. A műemléki, régi könyvet őrző és gondozó teendők mellett tehát egy modern, naprakész „szakkönyvtári” gyűjtemény kialakítása, feldolgozása, korszerű, széleskörű szolgáltatása egyaránt feladatuk. Ezek a könyvtárak olyan információkat nemcsak őriznek, de szolgáltatnak is, amelyeket csak itt talál meg a könyvtárhasználó.

Az első válaszuk az előadás címében feltett kérdésre tehát az, hogy az egyházi könyvtárak valóban az *egyéb kategóriába* tartoznak. Egyrészt vannak, amelyek *muzeális gyűjtemények*, *műemlékkönyvtárak*, így lehetnek – sajnos csak lehetnének – *régikönyves tudományos kutatóműhelyek*, történetiségükben *régikönyves szakkönyvtárak* is. A feltételes módot azért használjuk, mert mi, akik jelentős muzeális könyvállománnyal bíró gyűjteményekben dolgozunk, tudjuk, hogy ezeknek a könyveknek az őrzése, elhelyezése, fizikai és egyéb védelme, a kutatók rendelkezésére bocsátása is sajátos ismeretet igényel, nemhogy a tudományos feltárása, feldolgozása és szolgáltatása. Ez utóbbi, többféle tudományban jártasságot igénylő munkát csak régi könyvekkel foglalkozó tudományos kutatók képesek elvégezni, akik hosszú évtizedek alatt váltak régikönyves szakemberekké, és a nagy országos könyvtárakban őrzött muzeális anyag feldolgozását végzik.

Ám az egyházi könyvtárakat *teológia és segédtudományai* témában bátran nevezhetjük a mai értelemben *modern szakkönyvtárnak*, de a teológiatudomány – melyre állandóság és változás egyszerre jellemző – jellegéből adódóan *történeti szakkönyvtárnak* is. Az egyházi könyvtárak szakkönyvtári jellegét azzal igazolhatjuk, ha számba vesszük használóikat, feladataikat, szolgáltatásaikat. Ezekben a könyvtárakban kisebb az olvasóforgalom, mint egy települési könyvtárban. Nem a szokásos értelemben vett olvasók keresik fel a könyvtárat, inkább (tudományos) kutatók, doktori iskolát végzők, szakdolgozók, akik azonban speciális kiszol-

gálást és szolgáltatásokat kívánnak. Az egyházi könyvtárakat felkereső könyvtárhasználók a helyismereti gyűjteményeket felkereső kutatókra emlékeztetnek, és a könyvtárosok is hasonló munkát végeznek, mint a helyismereti gyűjteményekben dolgozó kollégák. Külön csoportot alkotnak a könyvtárlátogatóknak nevezhető „könyvtárhasználók”, a turisták és a könyvtári rendezvények, illetve kiállítások látogatói. Jellemző szolgáltatási és használati forma a helyben használat; a kutatók egy-egy szerzőhöz, témához tartozó, olykor több száz különféle dokumentumból álló hagyatékokat olvasnak, néznek át kutatásuk során. A könyvtárak gyűjtőköre egy-egy témakörre, tudományterületre irányul, melynek legkülönbözőbb dokumentumtípusait gyűjtik: nyomtatott művek, kéziratok, okmányok, aprónyomtatványok. A könyvtárhasználók a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat: kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés, helyben használat, információszolgáltatás, minden könyvtárban igénybe vehetik, de a legtöbb könyvtárban a korszerű szolgáltatásokat is: információkérés telefonon, e-mailben, internethasználat, keresés adatbázisokban, közhasznú információk, számítógéphasználata, ODR-szolgáltatás. A könyvtárak nyitva tartására jellemző, hogy kisebb heti óraszámokban állnak az olvasók rendelkezésére, és hétvégén általában zárva tartanak, bár vannak olyanok is, amelyek a vasárnapi mise vagy a református istentisztelet után nyitva tartanak, várják a könyvtárhasználókat.

Az egyházi könyvtárak tehát *régikönyves szakkönyvtárak és teológia és segédtudományai* témában *modern és történeti szakkönyvtárak*. Ennek a kettős definíciónak talán örülhetünk, hiszen úgy tűnhet, hogy valamelyest választ adtunk az előadás címében feltett kérdésre, de a valóság még ennél is árnyaltabb, mert az egyházi könyvtárak csoportja nem homogén. A magyarországi egyházi könyvtárakat csoportosíthatjuk egyrészt felekezetek szerint: katolikus, református, evangélikus, unitárius stb., másrészt a gyűjtemény nagysága, jellege, feladatai, valamint a könyvtárhasználók, szolgáltatások szerint. Így beszélhetünk országos hatókörű, egyházkerületi-gyűjteményi, egyházmegyei, szerzetesi, kicsi „gyülekezeti” könyvtárakról. De ez a csoportosítás is, egy-egy felekezeten belül is meglehetősen többféle könyvtártípust jelent, és bizonyos értelemben tükrözi az adott egyház felépítését és nagyságát. Más a katolikusok esetében egy főegyházmegyei – egyházmegyei, egy szerzetesi, ezen belül egy, a kommunista diktatúra alatt is működő műemlékkönyvtár, vagy egy 1950-től könyvraktári sorba kényszerült, illetve szinte

teljesen megsemmisült, csak a rendszerváltás után újjáéledő szerzetesi, egyházmegyei könyvtár. A protestánsok (reformátusok, evangélikusok) esetében más egy országos jelentőségű egyházkerületi gyűjtemény vagy egyetlen országos „szak” könyvtár és egy kis gyülekezeti könyvtár.

Az egyházi könyvtárak között külön csoportot alkotnak a felső- és középfokú egyházi oktatási intézmények könyvtárai. A felsőoktatási könyvtárak csoportján belül más egy „belső használatra” mindig is működött teológiai, szemináriumi könyvtár, és más egy, a rendszerváltás után indult felekezeti egyetem vagy főiskola könyvtára. Mivel a szakkönyvtárak tipizálásánál vannak, akik a felsőoktatási könyvtárakat külön csoportnak veszik, ha az egyházi könyvtárakról, mint szakkönyvtárakról beszélünk, az egyházi könyvtárak harmadik csoportját a muzeális szakkönyvtárak és teológiai szakkönyvtárak mellett a *felsőoktatási könyvtárak* alkotják. Az utóbbi évtizedekben a változás, fejlődés szükségessége leginkább itt, ezekben a könyvtárakban jelentkezett. A megváltozott és gyorsan változó informatikai, telematikai, technikai körülmények, a kultúra-, tudás- és oktatásközpontú fejlődése, az olvasói, kutatói igények változása, a magyar felsőoktatás átalakulása, rákényszerítette ezeket az egyházi könyvtárakat, hogy megkeressék a helyüket a felsőoktatási könyvtárak között és megfogalmazzák „identitásukat.” A könyvtárlátogatók számának növekedése, az olvasói szokások megváltozása: a kurrens tartalmak gyors elérhetősége, az elektronikus tartalmak nagy tömegű megjelenése és használata, saját adatbázisok építése és részvétel külső adatbázis építésében, a szolgáltatások változtatásának szükségességét vonták maguk után.

Az eddig elmondottak alapján talán árnyaltuk a képet, de vagylagos választ nem tudtunk adni a címben feltett kérdésre. Összegezve az eddig elmondottakat: Az egyházi könyvtárak magángyűjteményekből alakultak ki és a mai napig őriznek magánkönyvtári vonásokat. Az évszázadok során voltak olyan könyvtárak, melyek nyitottá, nyilvánossá váltak, aztán ismét bezárkóztak, vagy korlátozottan nyilvános tudományos könyvtárként működtek. Műemlékkönyvtár, múzeum jellegüket muzeális gyűjteményük adja, és bátran tarthatjuk régikönyves szakkönyvtárnak ezeket a tudományos-muzeális intézményeket. Sok egyházi könyvtár gyarapítja állományát főként teológia és segédtudományai témában, ezért modern szakkönyvtár-

nak is nevezhetjük őket. Amikor lehetőség nyílt rá, több könyvtár vállalta a nyilvános státuszt, ezzel bizonyos közgyűjteménységet, közfeladatokat, de ezek a könyvtárak alapvetően inkább szakkönyvtári jelleget mutatnak.

Arra a kérdésre tehát, hogy az egyházi könyvtárak szakkönyvtáraknak tekinthetők-e, bátran válaszolhatunk igennel, mert akár a muzeális, akár a modern vagy történeti teológiai jelzővel illetett szakkönyvtárakat, akár a felsőoktatási egyházi könyvtárakat nézzük, ezek a könyvtárak szakkönyvtári feladatokat végeznek. Hiszen az egyházi szakkönyvtárakban is speciális témában történik az állománygyarapítás-állományalakítás; a legkülönbözőbb dokumentumtípusokat gyűjtik; teljességre törekvően vagy az adott témának-tudománynak megfelelően csak bizonyos témákat; nemcsak forrásmunkákat, hanem a szakirodalomban való eligazodást segítő segédleteket is. Ami a feldolgozást-feltárást illeti: szakkatalógusokat, szakirodalmi adatbázisokat építenek, szakbibliográfiákat és tematikus bibliográfiákat készítenek, és tartalmi feltárást végeznek. Szolgáltatásaik között szerepel a témafigyelés, az irodalomkutató, a szaktájékoztató, biztosítják internetes és helyi adatbázisok elérhetőségét, segítik és tanítják ezek használatát.

Mivel az egyházi könyvtárak történelmi tradíciók alapján általában szorosan együttműködnek a helyi egyházi levéltárral és múzeummal is, illetve a fenntartó intézmény vagy szervezet reprezentánsai és a történetiségének képviselői és letéteményesei, az ismert szakkönyvtári feladatokon kívül egyéb szakfeladatokat is végeznek. Például kiállításokat rendeznek, és részt vesznek kiállításokon, bekapcsolódnak az adott egyházi intézmény-helyi vallási-turisztikai tevékenységébe: reprezentatív helyszín biztosításával rendezvények számára, speciális vezetéssel, szakmai csoportok fogadásával, rendhagyó könyvtári órákat tartva. Az egyházi könyvtárakban őrzött kulturális értékek egyik sajátos közkinccsé tétele, hogy az adott fenntartó intézmény brandjét, marketingjét erősítik. Több egyházi könyvtár vállalkozik kiadói tevékenységre, tudományos vagy ismeretterjesztő céllal a nagyközönség elé tárva kulturális kincseit.

Bátran állíthatjuk: az egyházi könyvtárakban szakkönyvtári munka folyik, ha nem is olyan fokban és mértékben, mint világi társaikban. De van-e két teljesen egyforma szakkönyvtár? Bizonyára nincs. És összehasonlítható-e két szakkönyvtár? Csak feltételesen.

Jegyzetek

- ¹ Magyarországon ilyen volt Szombathelyen Szily János püspök könyvtára, melyet 1791-től tett nyilvánossá a püspök úr, a szeminárium diákjai és tanárai számára, hogy „részesedjék mindenki annak hasznában és gyümölcseiben”. Példának hozhatjuk a szegedi Somogyi Könyvtárat is, melyet Somogyi Károly esztergomi kanonok ajándékozott Szeged városának. Ez az 1879-es nagy tiszai árvíz után 1880-ban történt, azzal a céllal, hogy segítse a város szellemi újjáépítését. Somogyi Károly a gyűjtemény feladatát így fogalmazta meg: „a nemzetes irányú közművelődést és tudományosságot az ország nagy terjedelmű déli vidékén terjeszteni”. Hogy ne csak „katolikus példát” hozzunk: a Miskolci Evangélikus Egyházközség tulajdonában lévő, ma Árvay Teőreök Sándor nevét viselő könyvtárat 1878-ban nyitotta meg az egyházközség nyilvános használatra. A gyűjtemény a II. világháborúig meghatározó szerepet töltött be a város életében – a 20. század elején ez a könyvtár volt Miskolc egyetlen közkönyvtára.
- ² Volt, ahol az egész gyűjtemény, máshol nagyobb gyűjteményrészek semmisültek meg. A könyvek egy része felmérés, számbavétel címén nagy gyűjtőraktárakon keresztül az OSZK Fölőpéldány-központjaiba került, ahonnan a nagy állami könyvtárak egészíthették ki gyűjteményüket. Sok könyvet értékesítettek külföldön és belföldön egyaránt. A muzeális teremkönyvtárral bíró könyvtárak közül Zirc, Gyöngyös állami műemlékkönyvtárként működött tovább, Pannonhalma és a Pálos Könyvtár, a Központi Szeminárium épületében, egyházi fenntartásban maradt. A tanárképző főiskola „háttérintézményeként” működött az egri Főegyházmegyei Könyvtár, turistalátványosságként a Kálcsai Főszékesegyházi Könyvtár.
- ³ *A Magyar Népköztársaság minisztertanácsának 2.042/13/1952. számú határozata a könyvtárügy fejlesztéséről* (Határozatok Tára. A Minisztertanács és a Népgazdasági Tanács határozatai I. évf. 13. szám. Budapest, 1952. május 4. – p. 99–100.) -- *A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi. 5. számú törvényerejű rendelete a könyvtárügy szabályozásáról* (Magyar Közlöny 1956. 19. sz. 1956. március 9. – p. 101–102.) -- *A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1.018/1956. (III. 9.) számú határozata a könyvtárügyről szóló 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról.* (Magyar Közlöny 1956. 19. sz. 1956. március 9. – p. 102–106.) -- *A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelete a könyvtárakról* (Művelődési Közlöny 1976. 13. szám – p. 553–555.) -- *A Minisztertanács 17/1976. (VI. 7.) számú rendelete a könyvtárakról szóló 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról* (Művelődési Közlöny 1976. 13. szám. – p. 556–560.) -- *1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről* – forrás:
- (http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700140.TV) letöltve: 2014. március.
- ⁴ *A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelete a könyvtárakról* (Művelődési Közlöny 1976. 13. szám – p. 553–555.) - 9. §. (1-2.) „A nyilvános könyvtár a szolgáltatásait az állampolgárok és a jogi személyek számára – a Minisztertanács által meghatározott kivételekkel – korlátozás nélkül és közvetlenül, a korlátozottan nyilvános könyvtár pedig közvetlenül csak meghatározott körben biztosítja. Nyilvános könyvtárként csak a közkönyvtár működhet.” – 23. §. (1-3) „Az egyházi könyvtárak működését és annak feltételeit az ágazati miniszter figyelemmel kíséri, és a fenntartó szervvel egyetértésben előmozdítja azok tudományos célú hasznosítását. A jelentős tudományos, illetőleg muzeális értékű gyűjteménnyel rendelkező egyházi könyvtárak tudományos könyvtárrá minősíthetők. Az (1)-(2) bekezdés rendelkezései az egyéb jogi személyek (egyesületek stb.) által fenntartott, közkönyvtárnak nem minősülő könyvtárakra is megfelelően alkalmazhatók.”
- ⁵ *A Minisztertanács 17/1976. (VI. 7.) számú rendelete a könyvtárakról szóló 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról* (Művelődési Közlöny 1976. 13. szám. – p. 556–560.) - A Tvr. 23-24. §-ához 31. §. (1) „Az egyházi könyvtár tudományos könyvtárrá minősítéséről a kulturális miniszter – az Állami Egyházügyi Hivatal elnökével egyetértésben – határoz.”
- ⁶ *A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelete a könyvtárakról* (Művelődési Közlöny 1976. 13. szám – p. 553–555.) - 2. §. (1) „A törvényerejű rendelet hatálya a közkönyvtárakra terjed ki.” 2. §. (3) „A törvényerejű rendelet a közkönyvtáraknak nem minősülő, jogi személyek által fenntartott könyvtárakra (egyházi könyvtár, egyesületi könyvtár stb.) csak annyiban kell alkalmazni, amennyiben erről a törvényerejű rendelet kifejezetten rendelkezik.”
- ⁷ *A Minisztertanács 17/1976. (VI. 7.) számú rendelete a könyvtárakról szóló 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról* (Művelődési Közlöny 1976. 13. szám. – p. 556–560.) - A Tvr. 15. §-ához: 25. §. (2), (3) „A könyvtár állományában levő muzeális értékű könyvtári anyagokról – a külön jogszabályokban meghatározott feltételek szerint – az Országos Széchényi Könyvtárnak köteles bejelentést tenni. Az Országos Széchényi Könyvtár a muzeális értékű könyvtári anyagok védelméhez és kezeléséhez szakmai segítséget nyújt, azokról központi nyilvántartást vezet.” A Tvr. 23-24. §-ához 31. §. (2) „Azok az egyházi könyvtárak, amelyek a tudományos kutatómunka szempontjából jelentős állománnyal rendelkeznek, megállapodhatnak a könyvtári hálózatokkal, együttműködési körökkel és könyvtárakkal állományuknak kutatási célokra történő rendelkezésre bocsátásáról. A megállapodás kiterjedhet a könyvtári állomány rendszerezésében és feltárásiában való együttműködésre is. A megállapodáshoz

könyvtári hálózat, illetőleg együttműködési kör esetében a fenntartó jóváhagyása szükséges.”

⁸ 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről 54. § (4) és 92. § (7).

⁹ 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről 54. §. (1) A nyilvános könyvtár alapkövetelményei: a) mindenki által használható és megközelíthető, b) könyvtári szakembert alkalmaz, c) rendelkezik kizárólagosan könyvtári szolgáltatások céljaira alkalmas helyiséggel, d) rendszeresen, a felhasználók többsége számára megfelelő időpontban tart nyitva, e) helyben nyújtott alapszolgáltatásai ingyenesek, f) statisztikai adatokat szolgáltat, g) ellátja az 55. § (1) bekezdésében felsorolt alapfeladatokat. (4) Az egyházak és más

könyvtár fenntartók az (1) bekezdésben foglaltak teljesítésével és az erről szóló nyilatkozat csatolásával kérhetik a minisztertől könyvtárak felvételét a nyilvános könyvtárak jegyzékébe. (forrás – letöltve: 2014. március:

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700140.TV)

Beérkezett: 2016. III. 30-án.

Ásványi Ilona

a Pannonhalmi Főapátsági
Könyvtár helyettes igazgatója.
E-mail: ilona@osb.hu

Júliustól az elektronikus aláírást is elfogadják Magyarországon

Az elektronikus aláírás is érvényes, bizonyító erejű, és az unió egész területén elfogadott lesz a július elsején hatályba lépő új szabályozás szerint, így várhatóan szélesedik mind az elektronikus aláírást létrehozó technikai megoldások, mind az ezeket felhasználó szolgáltatók köre – hívta fel a figyelmet a *Deloitte Legal* jogi tanácsadó cég.

Emlékeztetnek arra, hogy az elektronikus aláírás szabályait júliustól egy uniós rendelet határozza meg Magyarországon, amely az egész EU területére kiterjedően szabályozza az elektronikus tranzakciókat. *Szarvas Júlia*, a *Deloitte Legal* szenior ügyvédje elmondta: a rendelet alapvető újdonsága az egyenértékűség elve, azaz az elektronikus aláírás joghatása és bizonyítékként való elfogadhatósága nem tagadható meg kizárólag amiatt, hogy az elektronikus formátumú. Másrészt valamennyi tagállam köteles elismerni a más tagállamokban kibocsátott minősített tanúsítványon alapuló minősített elektronikus aláírást – tette hozzá.

Az új rendelkezés megteremti a biometrikus aláírás hitelességét is a magyar jogban, mivel a teljes bizonyító erejű magánokiratok körébe bekerül egy új elektronikus dokumentumfajta. A gyakorlatban az új rendelkezésnek megfelelő aláírás során az ügyfelek számára egy elektronikus eszközre („aláíró pad”) telepített szoftver jeleníti meg a szolgáltató rendszerében keletkezett dokumentumokat, amelyet ezen az eszközön az ügyfelek áttekinthetnek, majd ugyanezen az eszközön elektronikusan rögzített aláírással szignálhatnak - áll a közleményben.

Az ilyen aláírás során az aláíró sajátkezü aláírásának biometrikai információival (sebesség, nyomóerő) együtt tárolják az elektronikus dokumentumot, így lehetőség nyílik arra, hogy egy adott személynek előzetesen kiadott tanúsítvány és kulcs („aláíró kártya”) nélkül is lehessen olyan elektronikus dokumentumot létrehozni, amelyet harmadik személyek, bíróságok és hatóságok bizonyító erejű okiratként elfogadni kötelesek – írják a szakértők. A gyakorlatban már számos esetben lehet találkozni az elektronikus aláírásnak ezzel a formájával, például csomagküldő szolgáltatók vagy telekommunikációs cégek esetében – jegyezte meg a *Deloitte Legal* szenior ügyvédje a közleményben.

/Forrás: <https://sg.hu/cikkek/118851/juliuistol-az-elektronikus-alairast-is-elfogadjak-magyarorszagon/>

(Válogatta: B. Bné)